

P o s u d e k

Miroslav Kouba: *Nástin dějin kultury na území Makedonie*. Rigorózní práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav slavistických a východoevropských studií, Praha 2007, 250 s. textu, 95 stran příloh.

Impozantní práce Miroslava Kouby podává první systematický přehled dějiny kultury na území Makedonie. Podobná práce doposud u nás nikdy nebyla napsána.

Vedle shromáždění faktografických údajů se autor musel vyrovnat s některými teoretickými a metodologickými otázkami, především s problémem, co je to vlastně makedonská kultura a co do ní patří. V chronologické posloupnosti je prvním metodologickým problémem postoj k antice a antické kultuře v Makedonii. Jde o to, zda lze zdejší antickou kulturu chápat jako autochtonní, nebo zda jde spíše o součást širší kultury řecké, či přesněji řečeno helénské. Dalším problémem je vliv osmanské a islámské kultury na kulturní poměry v Makedonii. Chronologicky sice posledním, avšak z dnešního hlediska nepochybně nejdůležitějším problémem je otázka pojetí novodobé makedonské kultury a především makedonské literatury. Tato otázka je velmi složitá s ohledem na to, že až do poloviny 20. století neexistoval pevně kodifikovaný makedonský jazyk.

Práce je rozdělena na úvod, osm kapitol, závěr, rozsáhlý soupis bibliografie a velmi početné přílohy. První kapitola se zabývá kulturou pravěku a starověku (s. 8-37). Autor stojí na stanovisku, že kultura antických Makedonců je v zásadě autochtonní, byť samozřejmě nepopírá silné helenistické vlivy, zejména v pozdějším období (Alexandr Makedonský, diadochové, ale také období římské nadvlády). Kapitola II. se týká středověku (s. 38-78), kdy se v Makedonii prolínaly vlivy staroslověnské, byzantské, později bulharské a srbské. Kouba používá termínu „slovanské písemnictví“ a v zásadě stojí na stanovisku, že o specifické makedonské kultuře se v tomto období hovořit nedá. Kapitola III. pojednává o kultuře osmanského období (s. 79-119). Kouba nevidí osmanské období jako jakousi „černou díru“, či

„dobu temna“, která by v kulturním ohledu obyvatelstvu vůbec nic nepřinesla. Byť nepochybně osmanské období znamenalo celkově pro slovanské obyvatelstvo regres, epocha zejména z hlediska vývoje architektury měla i své světlé stránky. Autor zdůrazňuje, že osmanská říše byla státem založeným na náboženském principu, kde národnostní či jazyková příslušnost neměla význam (s. 82). Proto ani v osmanském období není možné hovořit o specifické makedonské, ale spíše jen slovanské kultuře a především o slovanském písemnictví.

Otázka národnostní příslušnosti se stává aktuální teprve v době národního obrození v 19. století, kterému je věnována IV. kapitola (s. 120-163). Kouba vidí v epoše národního obrození čtyři jazykově literární koncepce: 1) koncepci jednotného makedonsko-bulharského jazyka (koncepce vladyka Parteniye Zografského), 2) koncepci jednotného srbsko-makedonského jazyka (koncepce Stojana Novakoviće), 3) koncepci všeslovanského jazyka (koncepce Grigora Prličeva a Isaije Mažovského) a 4) čistě makedonskou koncepci. Za představitele poslední koncepce považuje Kouba Georgi Pulevského, předchůdce Krste Misirkova. O Pulevském píše Kouba jako o prvním autentickém makedonistovi (s. 135). V Makedonii již od druhé poloviny 19. století působila propaganda řecká, bulharská a srbská, přičemž každá z nich se snažila získat obyvatelstvo v kulturním a později i politickém ohledu na svou stranu. Zatímco řecký vliv u slovanského obyvatelstva postupně upadal s ohledem na naprostou jazykovou odlišnost, spor mezi srbskou a bulharskou orientací naopak od přelomu 19. a 20. století zesílil, mimo jiné i v souvislosti s rozdělením Makedonie mezi Bulharsko, Řecko a Srbsko v roce 1913. Silný byl především bulharský vliv. Básníci a spisovatelé, žijící v Makedonii i v zahraničí, psali tehdy především bulharsky. Velmi často se také považovali spíše za Bulhary a v Bulharsku jejich dílo je v Bulharsku považováno za součást bulharské literatury. Kouba používá pro tyto autory pojem „dvoudomí spisovatelé“. Spisovně bulharštině byl jazyk Makedonců nejbližší a značná část makedonské inteligence získala před

rokem 1913 vzdělání v bulharských školách, ať už přímo v Makedonii, nebo v Bulharsku. Naproti tomu část makedonských spisovatelů ve Vardarské Makedonii, která po druhé balkánské válce roku 1913 připadla Srbsku, psala v srbštině. Důvodů bylo více: především po roce 1913 nebyly ve Vardarské Makedonii žádné bulharské školy a srbština se tak stala jazykem, ve kterém bylo jediné možné získat vzdělání a ve kterém vycházely noviny, časopisy a knihy (v srbštině hrálo i divadlo ve Skopji). Srbština (resp. oficiální srbochorvatština) byla oficiálním jazykem používaným v meziválečném období v celé Jugoslávii (vedle slovinštiny používané ve Slovinsku), takže tvorba se dostávala k většímu počtu čtenářů.

Kapitola V. nese název „Kultura revolučního období“ (s. 165-181) se týká období ilindenského povstání (1903), obou balkánských válek (1912-1913) a první světové války v Makedonii (1915-1918). Především téma ilindenského povstání se stalo vděčným námětem mnoha děl. Z hlediska geneze makedonské kultury jsou však podle mého názoru mnohem významnější následující dvě kapitoly – Makedonská kultura mezi dvěma světovými válkami (kap. VI., s. 183-198) a zejména Makedonská kultura za druhé světové války (kap. VII., s. 200-210). V období před druhou světovou válkou a především v období druhé světové války se posiluje myšlenka makedonské národní svébytnosti a v souvislosti s tím i idea literatury psané v makedonském jazyku. Myšlenka makedonské svébytnosti získala již v roce 1934 podporu Kominterny a stala se tak oficiální politikou všech komunistických stran, včetně Komunistické strany Jugoslávie a Bulharska (byť je zřejmé, že především mnozí bulharští komunisté s touto myšlenkou vnitřně nesouhlasili a považovali i nadále Makedonce za Bulhary). Připojení východní části Vardarské Makedonie k Bulharsku v dubnu 1941 polarizovalo společnost v Makedonii. Kouba věnuje na jedné straně pozornost oficiální kulturní politice bulharské vlády v Makedonii (např. přeměnu skopského srbského divadla v bulharské v letech 1941-1944, s. 207-208), na druhé straně vlivu Titových partyzánů.

Vytvoření samostatné makedonské státnosti v rámci federace jižních Slovanů v rámci Jugoslávie se stalo oficiálním programem Titova Antifašistického výboru pro národní osvobození Jugoslávie (AVNOJ). Tato politika se plně prosadila v létě 1944 a jejím výrazem je nejprve vznik Makedonie jako svazové republiky federativní Jugoslávie, tak nakonec i samostatné Republiky Makedonie v roce 1991. Význam obou těchto událostí Kouba popisuje v VIII. kapitole s názvem „Makedonská kultura po druhé světové válce“ (s. 212-235).

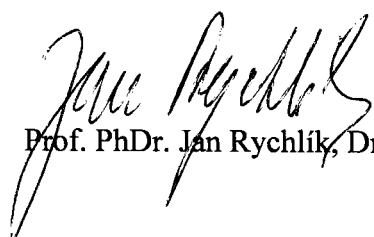
Nelze obejít otázku, co vše do makedonské literatury napsané před rokem 1944 v různých jazycích, vlastně patří. Kouba pojal tuto otázku v zásadě teritoriálně, tj. zahrnuje do makedonské literatury autory pocházející z Makedonie v hranicích před jejím rozdělením roku 1913 (samozřejmě s výjimkou autorů píšících albánsky, případně turecky). V závěru autor konstatuje, že při zkoumání dějin kultury v Makedonii je ovšem nutno vedle vlastního geografického vymezení pojmu Makedonie vnímat také „historiografický zápis kulturních dějin v širším, zejména geopolitickém a geokulturním kontextu“ (s. 237). Jinými slovy: každá z uvedených epoch a kulturně-jazykových vlivů se nějak na současné makedonské kultuře spolupodepsala a ovlivnila ji. S takovýmto výkladem je možno plně souhlasit. Práce je doplněna obrazovou dokumentací týkající se především vývoje architektury.

Netajím, že na některé otázky vývoje makedonské národní identity mám odlišný názor, než Mgr. Miroslav Kouba. Souhlasím s autorem, že „nejasné je ... národnostní cítění prakticky všech obrozeneckých autorů a osvětových činitelů, takže můžeme o čistém makedonství prakticky až do roku 1903 víceméně pochybovat.“ (s. 161). Lišíme se ovšem poněkud ve významu faktorů, které potom působily na formování makedonské národní myšlenky a také na dobu, kdy se tak dělo. Jde především o význam tzv. makedonského separatismu konce 19. stol. (viz s. 163), který na rozdíl od autora chápu spíše jen jako odraz regionalismu bulharsky cítící makedonské inteligence. Podle mého názoru byla myšlenka makedonské svébytnosti až do dvacátých let 20. stol. naprosto marginální a její rozšíření bylo

především důsledkem negativní zkušeností Makedonců jak se srbskou, tak i s bulharskou vládou v období 1913-1944. Obyvatelstvo se postupně negativně vymezilo nejen vůči Srbům, ale (především v letech 1941-1944) i vůči Bulharům. Masovější formování makedonské identity je proto třeba položit teprve do závěru třicátých a především první poloviny čtyřicátých let 20. stol. Nicméně plně respektuji Koubův názor, který je faktograficky dostatečně podepřen, vyargumentován, a nesnižuje hodnotu práce. Žádné věcné chyby jsem v práci nenašel.

Závěr: Práce nejen splňuje, ale i vysoko převyšuje nároky kladené na rigorózní práci a proto ji plně **doporučuji** k obhajobě.

V Praze, 7. května 2007

Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.